

GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL, *Vorlesungen über Logik und Metaphysik*. Heidelberg, 1817 Mitgeschrieben von F.A. Good (= G.W.F. Hegel, *Vorlesungen*. Ausgewählte Nachschriften und Manuskripte. Bd. 11). Herausgegeben von Karen Gloy unter Mitarbeit von Manuel Bachmann, Reinhard Heckmann und Rainer Lambrecht. Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1992 LXXX+328 σ.

Ο ενδέκατος τόμος των Παραδόσεων του Hegel με τον τίτλο *Παραδόσεις Λογικής και Μεταφυσικής* αποτελεί την έκδοση των σημειώσεων του ελβετού Frank Anton Good, ο οποίος ως φοιτητής της Νομικής στη Χαϊδελβέργη παρακολούθησε μεταξύ άλλων και τις παραδόσεις του Hegel κατά το θερινό εξάμηνο του 1817. Όπως γνωρίζουμε, ο ίδιος ο Hegel είχε αναγγείλει για εκείνο το εξάμηνο παραδόσεις με θέμα «Λογική και Μεταφυσική», οι οποίες θα ακολουθούσαν το έργο του *Εγκυκλοπαίδεια των φιλοσοφικών επιστημών* σε σύνοψη που επρόκειτο να εκδοθεί σε λίγο. Η καθηγήτρια Karen Gloy (Λουκέρνη) και οι συνεργάτες της προσφέρουν στους μελετητές το πλήρες κείμενο σύμφωνα με τα αυστηρά κριτήρια της ιστορικοφιλοσοφικής και της φιλολογικής έρευνας. Ο τόμος περιλαμβάνει εκτενή εισαγωγή, το κείμενο των παραδόσεων, φιλολογική περιγραφή της διαμόρφωσης του κειμένου, λεπτομερείς ιστορικοφιλοσοφικές και φιλολογικές παρατηρήσεις στο κείμενο, βιβλιογραφικές πληροφορίες για την *Εγκυκλοπαίδεια* (εκδόσεις και δευτερεύουσα βιβλιογραφία) και πίνακα ονομάτων.

Στην εκτενή εισαγωγή η Karen Gloy, αφού εκθέσει την ιστορία του χειρογράφου, προχωρεί στην ένταξη του χειρογράφου μέσα στο περίγραμμα της ακαδημαϊκής και συγγραφικής δραστηριότητας του Hegel και αφιερώνει σχεδόν το μισό μέρος της εισαγωγής στη συστηματική εξέταση του περιεχομένου του χειρογράφου και της σχέσης του προς την *Εγκυκλοπαίδεια* και την αυτοτελή *Επιστήμη της Λογικής*. Οι παραδόσεις που περιέχονται στο εκδιδόμενο χειρόγραφο αντιστοιχούν θεματικώς προς την «προκαταρκτική έννοια» και προς το πρώτο μέρος της *Εγκυκλοπαίδειας*, δηλαδή προς την «*Επιστήμη της Λογικής*». Δύο στοιχεία αναδεικνύουν τη σημασία του χειρογράφου: Πρώτον η ευρύτερη ανάπτυξη των θεμάτων σε σύγκριση προς την *Εγκυκλοπαίδεια* και δεύτερον το γεγονός ότι οι παραδόσεις του Hegel γράφτηκαν μετά την ολοκλήρωση της *Εγκυκλοπαίδειας* (1817). Το χειρόγραφο μας επιτρέπει να διερευνήσουμε την εξέλιξη του στοχασμού του Hegel μεταξύ των ετών 1817 και 1827, δηλαδή μετα-

ξύ της πρώτης και της δεύτερης έκδοσης και περαιτέρω και της τρίτης έκδοσης - του 1830 - της *Εγκυκλοπαιδείας*. Μπορούμε να εκτιμήσουμε καλύτερα την αξία του χειρογράφου, αν λάβουμε υπόψη ότι άλλα χειρόγραφα μαθητών του Hegel, τα οποία περιείχαν παραδόσεις του με θέματα από την *Εγκυκλοπαιδεία*, έχουν πλέον χαθεί. Εκτός αυτού, το χειρόγραφο μάς επιτρέπει να συναγάγουμε αξιόλογα συμπεράσματα για τις γενικότερες αναζητήσεις του Hegel σε σύγκριση προς την *Εγκυκλοπαιδεία*.

Από τη διαρθρωτική σύγκριση και τη συστηματική ανάπτυξη η Karen Gloy οδηγείται στις εξής διαπιστώσεις: Στις παραδόσεις ο Hegel διευρύνει την ανάπτυξη των θεμάτων σε σύγκριση προς την πρώτη έκδοση της *Εγκυκλοπαιδείας*, διατηρεί όμως ως θεμέλιο της ανάπτυξης την κυκλική πορεία, καθόσον η Λογική είναι το θεμέλιο και συγχρόνως το περιεχόμενο των πάντων. Ωστόσο στις μεταγενέστερες εκδόσεις της *Εγκυκλοπαιδείας* ο Hegel δεν ενέταξε τις παραδόσεις του 1817, αλλά διατήρησε και διηύρηνε το κείμενο της πρώτης έκδοσης. Έτσι ο Hegel θεώρησε τις παραδόσεις ως εκτενή σχολιασμό. Συνεπώς οι παραδόσεις αποτελούν έναν σταθμό μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης έκδοσης της *Εγκυκλοπαιδείας*. Αλλαγές ως προς τη θεμελιώδη θέση των παραδόσεων και των εκδόσεων δεν υπάρχουν, αφού ο Hegel διατηρεί τη θεωρησιακή ιδέα τόσο ως οδηγό της επιχειρηματολογίας όσο και ως κριτήριο αποτίμησης άλλων απόψεων και σημείων. Πάντως στις παραδόσεις ανιχνεύονται οι απαρχές ορισμένων αλλαγών στη «Λογική της ουσίας», οι οποίες παρουσιάζονται στη δεύτερη και στην τρίτη έκδοση της *Εγκυκλοπαιδείας*. Ένα άλλο χαρακτηριστικό των παραδόσεων είναι η κριτική του Hegel στον Schelling. Μετά την *Φαινομενολογία του πνεύματος* (1807) για πρώτη φορά σε αυτές τις παραδόσεις ο Hegel επανέρχεται στην κριτική της φιλοσοφίας του Schelling και ειδικότερα των αντιλήψεών του για το απόλυτο. Πληροφορίες για τη σχέση του περιεχομένου των παραδόσεων προς άλλα έργα του Hegel προσφέρουν τα διεξοδικά σχόλια του κειμένου. Αυτά τα σχόλια έχουν φιλολογικό, ιστορικό και συστηματικό χαρακτήρα και βοηθούν τον μελετητή να σχηματίσει σαφή εικόνα για τη σχέση των παραδόσεων προς το σύστημα του Hegel, προς την εξέλιξη των φιλοσοφικών προβλημάτων και προς τις απόψεις άλλων φιλοσόφων, τις οποίες αναφέρει, υπαινίσσεται ή επικρίνει ο Hegel.

Η έκδοση του χειρογράφου διευρύνει πράγματι τις γνώσεις μας για τις παραδόσεις και για τη φιλοσοφική εξέλιξη του Hegel¹ και αναδεικνύει

1. Βλ. και K. Gloy, *Hegels Logik - Vorlesungen aus dem Jahre 1817*, στα: *Hegel - Studien* 26 (1991) σ. 24-32. Το μεγαλύτερο μέρος αυτού του τόμου (σ. 11-211) περιλαμβάνει μελέτες για τα χειρόγραφα των παραδόσεων του Hegel.

και τη σημασία της *Εγκυκλοπαίδειας*, ως παραδείγματος συστηματικής φιλοσοφίας. Σήμερα, όπως άλλωστε επισημαίνει και η Karen Gloy, η *Εγκυκλοπαίδεια* δεν εκτιμάται όσο θα έπρεπε, γιατί η σύγχρονη φιλοσοφία είναι αντίθετη προς την ιδέα του συστήματος εν γένει. Ωστόσο η ιστορικο-φιλοσοφική έρευνα, η οποία βεβαίως λαμβάνει ως αφετηρία και τα επίκαιρα ενδιαφέροντα, ανταποκρίνεται στο αίτημα της γνώσης για την εξέλιξη της φιλοσοφίας και μπορεί να φέρει στο προσκήνιο και το ερώτημα αν, ό,τι γνωρίζεται ως «παρελθόν» της φιλοσοφίας, είναι πράγματι παρελθόν ή αποτελεί αφορμή και για την εξέταση του παρόντος.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ